

המגדר הנאלם: התייחסות העבודה הסוציאלית אל הגבר כלקוח, נחמי באום **סיכום המאמר הראשון בפריטי הקריאה, יסודות בעבודה סוציאלית, סמסטר ב'**

ניתן לומר כי בעבודה סוציאלית, כאשר מתייחסים לסוגיית המגדר, ההתייחסות לצרכים, לקשיים ולבעיות של הגברים לוקה בחסר. המאמר מנסה לבחון את הסיבות לכך שעיקר תשומת הלב מכוונת לאוכלוסיית הנשים כלקוחות או כמטופלות וקורא להכיר באוכלוסיית הגברים כיעד ולהעלות את הרגישות של העוסקים ושל הסטודנטים לעבודה סוציאלית לשונות מגדרית על מנת לתת טיפול הולם לצרכים של כל אדם, אישה או גבר.

התייחסות העבודה הסוציאלית אל הגבר כלקוח

אחד מערכי הקוד האתי הוא המחוייבות לעזור לכל אדם בצורה שווה ללא הבדלי מין, גיל, צבע, דת ולאום. לאור סקירת ספרות ניתן לומר כי אכן מחוייבות זו מקבלת תשומת לב, אולם בהיבט המגדרי, ניתן לטעון להבדלים ניכרים בהתייחסות אל נשים ואל גברים. קוסברג (2002) טען כי הספרות בעבודה סוציאלית היא בעלת גישה נשית המתמקדת בצורכיהן, בבעיותיהן ובהעצמתן של לקוחות ומטופלות נשים ומשרת בעיקר נשים. הוא ביסס טענה זו בכך שהראה שבהשוואה למאות כותרות מאמרים אשר התייחסו לנשים בכתבי עת בתחום העבודה סוציאלית בעשור האחרון, רק כ-25 כותרות מאמרים התמקדו בגברים. גם מבדיקה פשוטה של המאמרים אשר התפרסמה בכתב העת המרכזי בעבודה סוציאלית בארץ התקבלה תמונה דומה. ב-15 השנים האחרונות, 38 מאמרים נכתבו על נשים, 9 כותרות מאמרים בלבד התייחסו לגברים ולאחר בדיקה נמצא כי 4 מתוכם עסקו בהשוואה בין נשים לגברים ומכאן ניתן לומר שרק חמישה מאמרים עסקו ישירות בגברים. במהלך שנות ה-90 ואילך, מוקדשת תשומת לב רבה יותר למגדר כמשתנה מרכזי. למרות שהמילה מגדר היא מילה כללית שמתייחסת לעצם ההבחנה בין המינים, נראה כי הפעילויות הלימודיות והטיפוליות מקצועיות מתמקדות בעיקר בנשים. הנושאים המוצגים בכנסים מקצועיים של עבודה סוציאלית חושפים תמונה דומה. ההרצאות והמושבים התייחסו לבעיות הייחודיות ולהתערבויות המיועדות לנשים. עוד ניתן לומר כי ההתייחסות לגברים בלימודי העבודה הסוציאלית בנוסף לספרות המקצועית ולתכניות התערבות בשדה שתואר קודם היא מוגבלת ומוטה. מקריאת ספרות מקצועית עולה שאם אכן קיימת התייחסות לגברים, היא מתמקדת בגברים כמתעללים, מכים, אבות מנותקים, אסירים ועוד. צמצום המיקוד לאוכלוסיות גברים כאלו משקף תמונה סטריאוטיפית וברב המקרים שלילית על גברים. אם כך ניתן לומר (שוב...) שההתייחסות של מקצוע העבודה הסוציאלית במחקר, בתיאוריה ובפרקטיקה לקשיים ולבעיות של גברים המתמודדים עם מעברי חיים, משברים, מצבי לחץ, אובדנים ואתגרים נורמטיביים במהלך חייהם לוקה בחסר. הסברים לתופעת ההתעלמות מגברים והדגש בנשים:

1. עבודה סוציאלית היא מקצוע נשי, רב העוסקים היו והינן נשים.
2. תפיסת מקצוע העבודה הסוציאלית היא טיפול באוכלוסיות חלשות, חסרות כח, מדוכאות או מופלות, העבודה הסוציאלית כמקצוע מכיר בכך שנשים כקטגוריה חברתית הן קבוצה חלשה, המופלית באופן שיטתי ומורחקת מהשתתפות מלאה ושיויונית בחברה.
3. גם במקצוע העבודה הסוציאלית נראית השפעת התנועות הפמיניסטיות המאירות את הסטטוס של נשים בחברה ואת הדעות הסקסיסטיות הקדומות בתיאוריות שונות.
4. קיימת טענה שנשים סובלות יותר מגברים ממצוקות ומבעיות רגשיות ונפשיות. על מנת לבדוק טענה זו, המאמר בוחן את תגובותיהם של נשים וגברים במעברי חיים שעוברים על שני המינים. מעברים שכרוכים בהם אובדנים ותהליכי התאבלות, כמו הגירה, גירושין ומוות של ילד, הורה או בן זוג. גירושין, הגירה ומוות אדם קרוב הם אירועים ו,או (אמור להיות בין הוו לבין האו קו נטוי, אבל אני לא מוצאת אותו במחשב) : (תהליכים מלחיצים בעלי השלכות לטווח המידי והארוך יותר. במחקר שערכו סטרובה וסטרובה (1983), הם מצאו כי אם בכלל קיימים הבדלים בין גברים ונשים בתגובות לאובדן בן זוג, הם מצביעים בבירור על כך שגברים הם שסובלים יותר. השפעת הגירושים על גברים מצביעה על תמונה דומה. ממצאי מחקרים עולה כי גברים חווים אובדן מרכזי בגירושים הנובע משינוי בתפקידם ההורי. ההנחות של אנשי מקצוע דווקא לא מחזקות ממצאים אלו שטוענים כי הגברים לא חווים אובדן קשה כשהופכים להיות הורים ללא משמורת (מה שברך כל קורה בתהליכי גירושים), בגלל העובדה שממילא הם משמשים כהורה משני לילדיהם. גם הגירה מארץ לארץ ומתרבות לתרבות הינו מעבר מלחץ ועלול לאיים על זהותו של המהגר ולהגביר את רמת פגיעותו למחלות נפש. במחקר של די סנידר, סרוונט

ופדילה (1990), על מהגרים מקסיקנים ארה"ב, הם מצאו שאמנם נשים סבלו יותר מגברים ממצוקה נפשית, אך הבעיות לא היו ייחודיות לנשים וגם גברים סבלו ממצוקות אלו.

בקצרה, גברים סובלים במצבי מעבר ואובדן לא פחות מנשים ובמקרים רבים אף יותר. מה אם כן, מונע מהעוס"ים להבחין בסבלם של הגברים? אחת התשובות האפשריות לשאלה זו טמונה בתגובות האחרות, השונות והפחות ברורות של הגברים.

הבדלים בתהליך ההתאבלות

עיתוי תחילת ההתאבלות – השפעת מותו של תינוק על שני ההורים – אמהות מבטאות מייד לאחר המוות רגשות כמו צער, עצב ויגון וחוות ירידה ברמות היגון לאחר שנתיים בעוד שהאבות מאופקים יותר בשלב המידי שלאחר המוות, 30% מהאבות הראו עלייה ברמת היגון שנתיים לאחר האובדן. מחקרים מראים כי אבות מגיבים קשה כמו אמהות לאובדן התינוק, אלא שהתגובה באה במועד אחר. הסברים להבדלים אלו מבוססים בעיקר על ציפיות חברתיות שונות מגברים ונשים במצבי מצוקה ואובדן.

מחקרים על *מות בן זוג* מלמדים על מגמה דומה. מבדיקה של מחקרים שערכו סטרובה, סטרובה וסכות (2001), נמצא שנשים פגיעות יותר מייד לאחר אובדן בן הזוג ואילו הגברים פגיעים לאחר זמן. במחקר השוואתי שערכו בירהאלס ואחרים (1996) נמצאו שוב הבדלים ניכרים בין גברים לנשים – גברים מגלים רמות נמוכות של סימפטומולוגיה בשלב הראשוני ורמות גבוהות מאוחר יותר.

תמונה דומה מתקבלת גם בהתייחס לאובדן בעקבות גירושים. נשים מתחילות את התהליך הנפשי מוקדם יותר מגברים וחוות את הלחץ של סיום הנישואין (מחשבות, תגובות סומטיות, התנהגויות נסיגה, הסתגרות) מוקדם יותר בתהליך הפרידה מאשר הגברים. האחרונים חווים את רמות הלחץ הגבוהות ביותר רק לאחר מתקבלת ההחלטה להתגרש.

מחקרים על ההגירה מראים מגמה דומה. במחקרם של וואלש והורנצ'יק (2001) נמצא שנשים הגיבו ברמות גבוהות של לחץ עוד לפני ההגירה, בעוד שגברים כלל לא חשבו על האובדנים שכרוכים בהגירה אלא לאחר שהיא נחוותה בפועל.

ביטויי ההתאבלות – ממצאי המחקרים שהוצגו לעיל על הבדלים בתגובות בין נשים וגברים בעקבות מוות, גירושים והגירה נמצא כי ההבדל בין המינים נמצא לא רק בעיתוי אלא גם לאופן שבו התגובה באה לידי ביטוי. בעוד שנשים נטו לבכות, לשתף ברגשותיהן ולהרגיש מדוכאות, גברים הביעו את יגונם בדרכים עקיפות שאינן דומות לביטויי ההתאבלות הנשיים. רבים מהם מדווחים על עלייה בלחץ הדם, כאבים גופניים, אובדן תיאבון והרגשת תשישות. במקרים רבים, מבטאים את הדיכאון בצורה מוסווית, כמו גורם בלתי מודע להתמכרות ולאלכוהוליזם. גברים רבים נמנעו מלבטא את רגשותיהם בכל הקשור לאובדן והיו פחות נכונים לדבר עליו.

תמונה דומה מתקבלת גם ביחס לאובדן הנחווה בעקבות גירושים. הספרות מלמדת שנשים נוטות לבטא את יגונן בדיכאון, בביטוי רגשי מילולי ובחיפוש עזרה. לעומתן, גברים מעלים את הפעילויות, מבצעים ריפוי עצמי באמצעות אלכוהול וסמים וחוות תגובות סומטיות. ריסמן (1990), מדווחת שגברים נוטים יותר מנשים להשקיע את עצמם בעבודה אחרי הגירושים, למקד את לחצי האובדן בגוף יותר מאשר ברגשות ובמקרים רבים לפנות לסמים ואלכוהול.

על מה מתאבלים? מלבד העיתוי השונה, והדרך השונה שבה מבטאים גברים ונשים את מצוקותיהם, קיימים גם הבדלים במקורות המצוקה ובתחומים שעליהם גברים מתאבלים לעומת אלו שעליהם מתאבלות הנשים. בגירושין, קיימים ממצאים שונים. ממצאים מסויימים טוענים שבגירושים, הגברים מתאבלים על אובדן רעיותיהם הרבה פחות מאובדן ילדיהם, בתייהם וחיי המשפחה. לעומת ממצאים אלו, ריסמן (1990) מצאה במחקרה בדיוק את ההפך, שגברים נוטים להתאבל על היעדר ילדיהם והמשפחה ולא על אובדנם בת זוגם. בניגוד לכך, נשים נוטות יותר להתאבל על יחסי הנישואין ורבות מהן מתאבלות פעמיים: פעם כבן זוג ופעם כהורה. בהגירה, ממחקר שערכו בידר, עבר-הדני ודינור (1996) עולה כי שבעוד המקור העיקרי ללחץ בקרב גברים הוא המצב הכלכלי, בקרב נשים ההיבט החברתי הוא הגורם הלחץ העיקרי. הם טענו כי נשים מסתגלות מהר יותר לשוק העבודה הישראלי, מוכנות יותר לעשות שינוי בעיסוקן, וסובלות מרמות נמוכות יותר של תסכול בהתייחס לתנאי עבודתן בהשוואה לגברים. מחקר נוסף בתחום שערכו וואלש והורצ'ניק (2001) הראה שבעוד שנשים חוו את קשיי ההגירה במונחים של אובדן הבית ואובדן האנשים הקרובים לה, הגברים חוו אובדן של העצמי שלהם במונחים של קומפלטנטיות והצלחה.

מהממצאים שהוצגו ניתן לומר כי מצוקותיהם של גברים במעברי חיים קשים מתבטאות בעיתוי שונה, בדרך שונה ולעיתים המצוקה נובעת מאובדן בתחומים שונים מאלה של הנשים. עם זאת, מהממצאים עולה בבירור שגברים סובלים ממצוקות וקשיים במצבי מעבר אלה. השאלה אם כן היא, מדוע, הגברים אינם מבקשים עזרה?

בקשת עזרה והצעת עזרה

נכונות לבקש עזרה – אחד החזאים העיקריים של הנכונות לבקש עזרה הוא המגדר. לגברים נטייה נמוכה בהרבה מאשר לנשים לבקש עזרה. חוקרים אשר דנו בסוגיה של חיפוש עזרה מקצועית מעלים כמה הסברים:

1. חיפוש עזרה מזוהה עם הסטריאוטיפ המסורתי של התפקיד הנשי ולכן בקשת עזרה יוצרת איום משמעותי על תפיסת הגבר את תפקידו ועל הערכתו העצמית.
  2. הודאה בבעיות נפשיות אינה גורעת מתדמית האישה מכיוון שהנורמות הנשיות מאפשרות ביטוי רגשות ויכולת לספר על בעיות ומכאן פנייה לעזרה היא לגיטימית. בניגוד לכך, גברים אמורים להדחיק את רגשותיהם, שכן הנורמות הגבריות אינן מעודדות התחלקות ברגשות.
  3. נשים נוטות יותר להישען על מערכות חברתיות מגברים, יש להם ביטחון רב יותר ביצירת קשר עם מקורות עזרה, קל להן לחלוק מידע ולדבר על בעיות נפשיות וחברתיות.
- הימנעות גברים מחיפוש עזרה יכולה להיות מובנית לאור תהליכי החיברות שהם עוברים והציפיות החברתיות מהם. התפיסה אומרת שגברים המחפשים עזרה הם חלשים, פגיעים ולא קומפוטנטיים. הציפייה מגברים שיהיו "רציונליים", והאיסור על ביטוי רגשי על ידם, מותירה גברים רבים בחשש מהצפה על ידי רגשות אינטנסיביים, פחד שכל הנראה תורם גם לאי רצונם לחפש עזרה נפשית.

הצעת עזרה מקצועית – הספרות המחקרית מראה כי גברים חווים קשיים רגשיים רבים במעברי החיים השונים. ממצאים זהים אלו, המעידים שגברים מתקשים בבקשת עזרה מעלה את הסוגיה של ייזום הגשת עזרה. אם כך השאלה: האם העבודה הסוציאלית לקחת על עצמה להציע עזרה מקצועית לגברים?

בתחום *ההגירה*, וואלש והורצ'ניק (2001) מצאו כי עזרה מקצועית לא הוצעה כלל לגברים. בתחום *הגידושים*, לר ומקמילן (2001) מצאו שמרבית הגברים לא מצאו שירותים בקהילה שמיועדים לגברים וכשפנו לשירותים מקצועיים רבים מהם נתקלו בתגובות דחייה. יתרה מזאת, מחקרים מראים כי אם כבר עזרה מקצועית אכן מוצעת לגברים, לרב היא מכוונת לעזור לגבר לתפקד טוב יותר כבן זוג או הורה. מחקרים אלו מבוססים על גישה חינוכית הדרכתית או גישה קוגניטיבית ופחות על גישה טיפולית ששמה את הצרכים הרגשיים של המטופל במרכז. התייחסות אל הגבר כאל אובייקט שיש להציע לו עזרה כפרט לטובתו הישירה והמיידיית שכיחה פחות וגם בתכניות ההתערבות המוצעות לגברים נראה שאנשי המקצוע ממשיכים להזניח את החלקים הרגשיים של הגברים, חלקים שממילא (להערכת אנשי המקצוע) לא מפותחים דיים. אם כך השאלה שעולה: למה מטפלים המספקים עזרה רגשית ורחבה לנשים הנמצאות במשבר מגישים עזרה מועטה יחסית לגברים במצבים דומים?

1. מטפלים מאמינים לאור מחקרים שנעשו שגברים יכולים להפיק פחות תועלת מנשים מהתערבות רגשית.
2. אנשי מקצוע לא יכולים לראות את מצוקותיהם של גברים מעבר לכעס, לזעם ולהתנהגויות שגברים לעיתים מבטאים.
3. (הרחבה לסיבה הקודמת) מרבית אנשי המקצוע חונכו על התפיסה הנשית לביטוי רגשות וייתכן שאינם מזהים או מכירים את דרכי הביטוי והעיתוי שבהם מבטאים גברים את מצוקותיהם.

השלכות והמלצות

מאמר זה נובע מערכים בסיסיים של העבודה הסוציאלית, ערכים המעניקים מנדט לתפיסה שווה ולא מפלה לכל אדם נזקק או קבוצה שיש לה צורך. התעלמות והיעדר תשומת הלב ללקוחות ומטופלים גברים עלול ליצור תפיסה מוטעית, הן בקרב אנשי מקצוע והן בקרב סטודנטים בהכשרתם המעשית שהצרכים של הגברים פחות חשובים ושמעורבות העבודה הסוציאלית עימם פחות חשובה. חוסר ידע על בעיותיהם ומצוקותיהם של גברים, על הדרכים, העיתוי, והתחומים שבהם מתבטאים קשיים אלה וידע על תפקידי המגדר המקשים על גברים לחפש עזרה ולהשתמש בשירותים, עלול להציב את העובדים הסוציאליים כשהם לא מוכנים כאנשי מקצוע לספק התערבויות רגישות ויעילות, התערבויות שמטרתן לעזור לגברים שמתמודדים עם בעיות נורמטיביות וייחודיות. גם אם העבודה הסוציאלית תיקח על עצמה לתת מענה לצרכי הגברים יהיה זה אתגר לא קטן. גברים מתקשים להכיר ולהודות בקיומה של בעיה, נמנעים לבקש עזרה ולעיתים יטענו כי אין להם כל

צורך בה. גברים רבים חשים אי נוחות במצבי אינטימיות, מה שבדרך כלל האווירה במצבים טיפוליים. יש להעלות את הרגישות של העוסקים ושל הסטודנטים לעו"ס לשונות מגדרית. על מנת לשפר תשומת לב זו, צריכה להיות ההכרה בקיומם של הבעיות והצרכים הייחודיים המאפיינים את קבוצת הגברים. כדאי להקדיש משאבים לאיסוף, לארגון ולהצגה של בעיותיהם, של מצוקותיהם ושל צורכיהם הייחודיים של גברים. בנוסף, להגדיל את הידע ולוותר על התפיסה שגברים אינם רוצים או אינם יכולים לקבל עזרה. מיומנותו של איש המקצוע חשובה אמנם יותר מאשר מינו, ועם זאת המין הוא משתנה בעל השפעה על יחסי העזרה שיווצרו, אם בכלל.

סיכום

עד עתה נראה כי העבודה הסוציאלית כמקצוע האמור לצמצם מצוקות של אנשים ולשפר ולפתח את יכולותיהם להתמודד בחיי היומיום ובמעברי חיים קשים, טרם הכירה באוכלוסיית הגברים כאוכלוסיית יעד. זאת למרות ההכרה שגם גברים סובלים ממצוקות ובעיות ועל אף הידיעה שלגברים יש קושי רב בבקשת עזרה. מי שאינו יודע לבקש עזרה ומי שאינו מכיר בכך שהוא זקוק לעזרה, חובה עלינו להציע לו עזרה גם מבלי שיבקש זאת.